

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСОВИХ ОФІЦЕРІВ

Ключові слова: агресія, конфлікт, конфліктологічна компетентність, індивідуальні якості, виховна робота, спілкування.

Постановка проблеми. Головною діючою особою у виховній діяльності з курсантами у ВНЗ МВС України виступає курсовий офіцер, який є їх безпосереднім керівником, вихователем, а також і конфліктогенним чинником. Водночас і курсант є конфліктогенним чинником для курсового офіцера. У зв'язку з тим, що курсовому офіцеру надана влада над курсантами, він може обмежувати їх інтереси та потреби, і в результаті цього між ними можуть виникати конфліктні ситуації, причиною яких є не тільки розбіжності у поглядах курсантів та офіцерів у навчально-виховній

С. 304

та службовій діяльності, досвіді, рівні виховання, а й особистісні особливості курсового офіцера.

У відкритій соціальній системі конфлікт виконує роль „запобіжного клапана”, який вчасно виявляє протиріччя. У закритій – часто призводить до кадрових змін та негативних наслідків у зв'язку з запізненням виявлення протиріч. Це трапляється, по-перше, через те, що курсовим офіцерам притаманний низький рівень сформованості конфліктологічної компетентності; по-друге, в закритих системах конфлікт, як правило, сприймається тільки як негативне явище.

Мета. Ми прагнемо підтвердити припущення, що формувати готовності курсових офіцерів до виховної роботи з курсантами можна через підвищення їх конфліктологічної компетентності. В нашій роботі ми прагнемо довести, що рівень сформованості конфліктологічної компетентності курсових офіцерів має пряму залежність не тільки від рівня педагогічних знань, практичних умінь та навичок, а й від їх особистісних рис.

Проблема педагогічних конфліктів є надзвичайно актуальною, над нею плідно працювали і продовжують працювати такі педагоги, психологи та соціологи, як, Н.Ф. Вишнякова, И.Е. Ворожейкін, А.Г. Каменюкін, Д.В. Ковпак, Н.І. Леонов, А.О. Лукашенко, Е.Е. Лінчевський.

Так, А.О. Лукашенко запропонувала інтерактивну педагогічну технологію для формування конфліктологічної компетентності вчителя, що передбачає роботу вчителя з досвідом – як з власним, так і чужим [1, с. 89]. Її технологія ґрунтується на тренінгах, ділових іграх, „круглих столах”, діагностиці і самодіагностиці властивостей і особливостей людини, які прямо або опосередковано зумовлюють її конфліктність. Це сприяє набуттю особистісно значущих конфліктологічних знань, виробленню комунікативних умінь, гнучкості мислення й поведінки, розвитку

С. 305

особистісних і професійних якостей [1, с. 106].

Н.Ф. Вишнякова стверджує, що в основі будь-якого конфлікту лежить ситуація, що включає або протилежні позиції сторін з якогось питання, або протилежні цілі, або засоби їх досягнення в даних обставинах, або неспівпадання інтересів, бажань, захоплень опонентів і т.д. [2, с. 7].

Н.І. Леонов вважає, що в психології поки що немає загальновизнаного визначення конфлікту і класифікації. Саме слово (*conflictus*) в перекладі з латинського означає зіткнення. Питання – що саме стикається, – розв’язується

абсолютно по-різному у різних авторів і залежить, перш за все, від загальної методологічної орієнтації дослідника [3, с. 32].

А.Р. Каменюкін і Д.У. Ковпак уважають, що конфлікти (якщо не застосовується фізична дія) між людьми викликають стан стресу, оскільки конфлікт – це зіткнення двох несумісних тенденцій, двох точок зору. А відмова від своєї точки зору означає загрозу цілісності. Тому діяльність організму мобілізується і особа активніше відстоює свою позицію [4, с. 40].

І.Є. Ворожейкін, А.Я. Кубанок, Д.К. Захаров мають іншу точку зору, безконфліктність – це ілюзія, утопія і вже тим більше не благо. Конфлікти, як і будь-які соціальні суперечності, є формою реальних суспільних зв'язків, які якраз і виражають взаємодію осіб, відносини соціальних груп і спільнот при неспівпаданні, несумісності їх потреб, мотивів і ролей. У цьому сенсі вони не тільки допустимі, а й бажані, можуть бути корисні як джерело і чинник суспільної активності. Словом, там, де діють люди, практично завжди є місце і конфліктам [5, с. 33].

Е.Е. Лінчевський відзначає, що увесь комплекс конфліктних переживань буває достатньо яскраво виражений в душі суб'єкта ще до початку активних дій. Більш того, для переходу до них необхідно, щоб у суб'єкта

С. 306

(хоч би у одного) сформувався особливий психічний стан, який він називає готовністю до конфлікту. Його можна порівняти із станом спортсмена перед стартом (який є окремим випадком готовності до конфлікту, хоч і специфічного). Іншими словами, конфліктною можна вважати таку ситуацію, в якій хто-небудь з її учасників знаходиться в стані готовності до конфлікту [6, с. 82].

Найважливіший компонент стану готовності до конфлікту, а потім і генератор конфліктної енергії - відчуття небезпеки, загрози. Воно виникає, коли відбувається щось незрозуміле для суб'єкта - навколо нього або з ним

самим. Не маючи достатнього уявлення про те, як і коли може реалізуватися загроза, людина випробовує наростаючу напругу, прояви якої можуть починатися з легкої розгубленості, відчуття незахищеності, потім переходять в неспокій, тривогу і, нарешті, в страх - аж до панічного, такого, що пригнічує інші відчуття і розум [6, с. 146].

Вважаємо, конфліктологічна компетентність вихователя забезпечується передусім рівнем засвоєння професійних, психолого-педагогічних знань, вироблення навичок та умінь педагогічного вирішення конфліктних ситуацій. Це надає змогу вірно орієнтуватися у педагогічних ситуаціях, попереджувати, швидко й правильно розв'язувати конфліктні ситуації.

Оволодіння вихователем практичними навичками виховної роботи може здійснюватися двома способами. Перший – передбачає регулярні вправи, тренінги, участь у ділових іграх, тощо. Другий спосіб – знаходження свого шляху поведінки, своєї технології управління виховним процесом, який не суперечить педагогічним принципам. Тут основну надто важливу роль відіграє процес самовиховання і саморозвитку.

За допомогою тренінгу курсові офіцери переживають ситуації соціальної взаємодії на когнітивному і

С. 307

поведінковому рівнях через навчання у груповій взаємодії. Тренінг сприяє формуванню вмінь педагогічного втручання в ситуацію проблемної і конфліктної міжособистісної взаємодії.

Компетентність людини визначається не лише її науковими знаннями, уміннями, навичками і здібностями, а й ціннісними орієнтаціями, мотивами до діяльності, та насамперед, ми намагалися з'ясувати, які особистісні якості впливають на конфліктологічну компетентність вихователя.

Виходячи з цього ми провели експериментальне дослідження, у якому вивчали наявність особистісних рис і якостей, що можуть негативно впливати

на формування конфліктологічної компетентності та на ефективність спілкування курсових офіцерів із курсантами. За результатами опитування нами здійснено кореляційний аналіз за критерієм Пірсона. У дослідженні брали участь 38 курсових офіцерів. Для такої кількості критичне значення вибіркового коефіцієнта кореляційних рангів (по В.Ю. Урбану, 1964) дорівнює від 0,32 до 0,41, $p_{0,05} = 0,32$, $p_{0,01} = 0,41$. Вагомі імперичні дані нашого дослідження відповідають $p_{0,05}$ від 0,32 до 0,41. Більше 0,41 p відповідає 0,01.

Ми з'ясували, що рисами, які негативно впливають на формування конфліктологічної компетентності, є ворожість, конфліктність, образливість, агресивність, безкомпромісність, мстивість, запальність, вербальна агресія, непоступливість. У таблиці 1 наведено дані, які ми отримали до та після вивчення курсовими офіцерами спеціального курсу “Формування організаторських здібностей та виховних умінь” та тренінгу “Формування організаторських умінь, комунікативної та конфліктологічної компетентності”.

С. 308

Таблиця 1

Кореляційна залежність конфліктологічних якостей від особистісних рис

№ з/п	Якість особистості	До тренінгу	Після тренінгу	№ з/п	Якість особистості	До тренінгу	Після тренінгу
1	Ворожість - підозрілість	0,842	0,720	21	Конфліктність – підвищ. прагнення до статус.росту	0,365	0,004
2	Ворожість - образливість	0,728	0,669	22	Конфліктність - безкомпромісність	0,358	0,169
3	Ворожість- дратівливість	0,496	0,318	23	Конфліктність - наступальність	0,355	0,190
4	Ворожість - образливість	0,443	0,186	24	Конфліктність – підозрілість	0,332	0,308
5	Ворожість – підозрілість	0,441	0,537	25	Конфліктність – прагнення до комфорту	-0,180	0,005
6	Ворожість - прагнення до статусного росту	0,426	0,341	26	Безкомпромісність - наступальність	0,566	0,239
7	Ворожість - позитивна агресія	0,364	0,421	27	Безкомпромісність – позитивна агресія	0,541	0,168
8	Конфліктність - запальність	0,769	0,539	28	Безкомпромісність - нетерпимість до думки інших	0,470	0,264

9	Конфліктність - образливість	0,726	0,615	29	Безкомпромісність - негативна агресія	0,434	0,218
10	Конфліктність - непоступливість	0,642	0,417	30	Безкомпромісність - непоступливість	0,358	0,066
							C.309
11	Конфліктність - підозрілість	0,551	0,562	31	Безкомпромісність – змагання	0,352	0,272
12	Позитивна агресія - конфліктність	0,546	0,359	32	Безкомпромісність - компроміс	-0,500	-0,529
13	Конфліктність - ворожість	0,510	0,421	33	Агресивність-фізична агресія	0,749	0,458
14	Конфліктність - роздратованість	0,496	0,384	34	Агресивність – позитивна агресія	0,498	0,323
15	Конфліктність - агресивність	0,472	-0,043	35	Агресивність – образливість	0,426	-0,068
16	Конфліктність – вербальна агресія	0,453	-0,112	36	Агресивність – негативізм	0,421	-0,132
17	Конфліктність – фрустраційна нетолерантність	0,399	0,230	37	Агресивність - підозрілість	0,386	0,202
18	Конфліктність - мстивість	0,397	0,296	38	Запальність - непоступливість	0,541	0,325
19	Конфліктність – нетерпимість до невизначеності	0,395	0,284	39	Запальність – образливість	0,523	0,127
20	Конфліктність - негативна агресія	0,395	0,331				

За підсумками реалізації програми ми отримали такі дані. Конфліктологічні якості курсових офіцерів зазнали змін. Проказники проявив таких якостей, як ворожість знизилася з 0,842 до 0,720; образливість зменшилася з 0,728 до 0,669. Це можна пояснити тим, що курсові офіцери відпрацювали в процесі вивчення лекційного курсу та

C. 310

проведення тренінгу знання про власне сприйняття та по-іншому сприймають проблему виховання, навчилися адекватно сприймати конфліктні ситуації, змінили своє ставлення до вихованців.

Досліджувані нами якості як, підозрілість, зросла з 0,441 до 0,537; позитивна агресія зросла з 0,364 до 0,421. Це можна пояснити тим, що курсові офіцери відпрацювали навички спілкування, ознайомилися та випробували методи різного психолого-педагогічного впливу у спілкуванні, в результаті чого зросла їх впевненість у досягненні мети, вимогливість.

Виявилася залежність конфліктності від цілого ряду індивідуальних якостей курсових офіцерів, що негативно впливають на конфліктологічну компетентність та її прояви у виховній діяльності. Після того, як курсові офіцери вивчили спецкурс та взяли участь у тренінгу, ми спостерігали такі зміни: конфліктність знизилася з 0,769 до 0,539, образливість з 0,726 до 0,615, непоступливість з 0,642 до 0,417, ворожість з 0,510 до 0,421, агресивність з 0,472 до (-0,043), мстивість з 0,397 до 0,296, безкомпромісність з 0,358 до 0,169. На наш погляд, конфліктність зазнала змін тому, що в ході тренінгу курсові офіцери виконували комунікативні вправи та різні ролі у рольових іграх, які дозволяють як учасникам, так і спостерігачам побачити і обрати оптимальний стиль спілкування. Як ми бачимо, участь у тренінгу знижує такі якості, які негативно впливають на конструктивне спілкування і насамперед – на виховну роботу з курсантами. У тренінг були включені такі вправи, які розвивають комунікативні здібності, сприяють формуванню групової згуртованості, крім того, у тренінгу розкриваються феномени сприйняття у спілкуванні з людьми.

Також розглядалися такі риси, як безкомпромісність, наступальність, нетерпимість до думки інших, негативна

С. 311

агресія, непоступливість. Ці риси розкривають тип конфліктологічної поведінки, уміння орієнтуватися у різних соціально-педагогічних та психологічних ситуаціях, де виникають суперечливі питання. Нами було

виявлено, що після проведення тренінгу безкомпромісність зменшилася з 0,541 до 0,168, наступальність з 0,566 до 0,239, нетерпимість до думки інших з 0,470 до 0,264, негативна агресія з 0,434 до 0,218, непоступливість з 0,358 до 0,066. Ми вважаємо, що після тренінгу конфліктологічні уміння, що проявляються у курсових офіцерів у суперечливих ситуаціях зросли завдяки спільній роботі в ході навчання, офіцери стали більш ініціативними у спілкуванні, у них сформувалося уміння вступати в психологічний контакт, вони навчилися виходити із складних комунікативних ситуацій, оволоділи прийомами активного слухання.

На нашу думку, від наступних факторів, які корелюють, також залежить формування конфліктологічної компетентності курсових офіцерів. Агресивність та фізична агресія зменшилися з 0,749 до 0,458, позитивна агресія знизилася з 0,498 до 0,323, підозрілість з 0,386 до 0,202, негативізм з 0,421 до (-0,132). На нашу думку, ці якості змінилися у зв'язку з тим, що на початку тренінгу учасники були майже в стані готовності до конфліктних дій, тому що їм було невідомо, що має відбуватися, що їм необхідно буде робити, чому їх зібрали. Курсові офіцери визнали, що таке явище як конфліктність не обов'язково породжує агресивність. Це явище можна уникнути або знизити рівень прояву за допомогою таких вправ, як „Криголам”, „Скарби падишаха”. Як ми бачимо, участь у тренінгу знижує агресивність, за нею знижуються показники проявів і вищевказаних особистісних рис, які негативно впливають на конструктивне спілкування і насамперед на якість виховної роботи з курсантами.

Показники сформованості таких якостей, як

С. 312

запальність та непоступливість зменшилися з 0,541 до 0,325, образливості – з 0,523 до 0,127. Ми вважаємо, що ці показники ми отримали, завдяки тому, що курсові офіцери змогли у ході тренінгу поставити себе на місце курсантів у

складних ситуаціях, переглянули власне сприйняття курсанта, їх проблем, спрацювали феномени рефлексії та саморефлексії. Також активна участь учасників у рольових іграх, де ролі курсантів виконували самі ж курсові офіцери, надала можливість здобути нові навички та уміння спілкуватися та вступати в психолого-педагогічний контакт з курсантами.

Висновок. Таким чином, ми довели, що рівень сформованості конфліктологічної компетентності курсових офіцерів має прямо пропорційну залежність від їх особистісних рис. Розроблена та запропонована нами навчальна програма „Формування організаторських здібностей та виховних умінь у курсових офіцерів” і тренінг „Формування організаторських вмінь, конфліктної та комунікативної компетентності” дозволяють формувати конфліктологічні уміння і навички у курсових офіцерів, збільшити обсяг теоретичних знань і практичних навичок у цій галузі, а в результаті – сформувати готовність до виховної роботи з курсантами вищих навчальних закладів МВС України через підвищення їх комунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукашенко А.О. Педагогічні умови формування конфліктної компетенції вчителя загальноосвітнього навчального закладу: Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / О.А. Лукашенко. – Харків, 2005. – 238 с.
2. Вишнякова Н.Ф. Конфликтология: Учебное пособие - 2 – е изд. / Н.Ф. Вишнякова. – М.: Университетское, 2002. – 246 с.
3. Леонов Н.И. Конфликтология / Н.И. Леонов. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2002. – 192 с.
4. Каменюкин А. Г. Антистресс – тренинг / А. Г. Каменюкин, Д. В. Ковпак. — СПб.: Питер, 2004, — 192 с.
5. Ворожейкин И.Е. Конфликтология: [учебник] / Ворожейкин И.Е., Кубанов А.Я., Захаров Д.К. – М.: ИНФРА – М.: 2002. – 240 с.
6. Линчевский Э. Э. Мастерство управленческого общения: руководитель в повседневных контактах и конфликтах / Э. Э. Линчевский. - СПб.: «Речь», 2002. - 292 с.

Резюме

В статті розглядається залежність конфліктологічної компетентності курсових офіцерів від їх особистісних якостей. Доведено, що особистісні якості

курсoвих офіцерів впливають на виховну роботу з курсантами через спілкування. Визначено доцільність формувати готовність курсoвих офіцерів до виховної роботи з курсантами шляхом підвищення конфліктологічної компетентності за допомогою участі у тренінгах.

Резюме

В статье рассматриваются зависимость конфликтологической компетентности курсовых офицеров от их личностных качеств. Доказано, что личностные качества курсовых офицеров влияют на воспитательную работу с курсантами посредством общения. Показано целесообразность формирования готовности курсовых офицеров к воспитательной работе с курсантами посредством повышения конфликтологической компетентности с помощью участия в тренингах.

Ключевые слова: вербальная агрессия, конфликтологическая компетентность, индивидуальные качества, воспитательная работа, общение.

Summary

The ways of training of senior officers to are educational process with cadets to optimize education system in governmental institutions of the Ministry Interior of Ukraine are considered in this article.

It is suggested to use training senior officers to form their readiness for education work with the cadets.

Keys - words: verbal aggression, conflict, competence, individual peculiarities, communication, personality measure.